

نخستین فطرت خرد آفرید

گزارشی از پنجمین دوره جایزه کتاب فصل - فصل بهار ۷۸

شیما صالحی

کتاب یکی از بارزترین و برترین جلوه‌های فرهنگ و تمدن بشری است. کتاب مولود اندیشه و هم مولد آن است. به گواهی تاریخ، در فرهنگ دینی و ملی ایران زمین، جایگاه و اهمیت این محصول فرهنگی و فرهنگ ساز صد چندان است؛ زیرا اسلام، آیینی است که خدای آن حکیم و علیم است و کتاب حکیم آن، قرآن با امر به خواندن (اقرا) آغاز می‌شود و پیشوایان آن، مرکب قلم دانشمندان را برتر از خون حیات بخش شهیدان می‌دانند. در دنیای امروز نیز با وجود امکانات ارتباطی و اطلاع‌رسانی نوین، نشر مکتوب، همچنان اهمیت خاصی دارد و صدرنشینی خود را حفظ کرده است.

در پنجمین دوره جایزه کتاب فصل بهار ۸۷ که در روز دوشنبه بیست و نهم مهر ماه، به همت خانه کتاب و با حضور معاون فرهنگی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، مدیران معاونت فرهنگی وزارت فرهنگ و ارشاد، جمعی از اساتید، ناشران و برگزیدگان کتاب فصل، در تالار علامه امینی کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران برگزار شد، از کتاب‌های برگزیده و شایسته تقدیر در موضوعات ده‌گانه دیوبی و نیز گروه کودک و نوجوان که مورد ارزیابی و داوری قرار گرفته بودند، تقدیر شد. شایان ذکر است که کتاب‌هایی در داوری شرکت کردند که در فصل مربوط به جشنواره برای نخستین بار چاپ شدند و افسس و کتاب کمک‌درسی هم نبودند. در آغاز علی شجاعی صائین، مدیرعامل خانه کتاب، در بیانی اجمالی با ابراز خشنودی از برگزاری پنجمین دوره جایزه کتاب فصل بهار ۸۷، از همکاری گروه ناشران و نویسندگان و صاحب‌نظران در این دوره در مراحل مختلف اجرایی و بازبینی آیین‌نامه برای بهبود کیفیت برگزاری پنجمین دوره کتاب فصل تشکر و قدردانی کرد.

سپس نصراله پورجوادی، نویسنده کتاب «باده عشق: پژوهشی در معنای باده در شعر عرفانی فارسی» و محسن ناجی نصرآبادی، نویسنده کتاب «کتاب‌شناسی فیض کاشانی»، به نمایندگی از برگزیدگان و محمد کاویانی، نویسنده کتاب «روان‌شناسی و تبلیغات» و معصومه ایمانی‌پور، نویسنده کتاب «مبانی پرستاری سرطان» به نمایندگی از شایستگان تقدیر این دوره به ایراد سخنرانی و معرفی کتاب‌های خود پرداختند.

بعد از ایمانی، مصطفی رحماندوست، یکی از داوران بخش کودک و نوجوان، با تجلیل از تمدن اسلامی و ایرانی، این فرهنگ و تمدن پیشیناز را در سراسر جهان درخشنده و شناخته شده توصیف کرد و خواستار اهمیت دادن به نخبگان و فرهیختگان این عرصه شد.

رحماندوست با تأکید بر ارزش کتاب و کتابخوانی در فرهنگ ایرانی، برگزاری این مراسم را افتخاری در این عرصه دانست و گفت: «ما در کشورهای منطقه از لحاظ پویایی در بخش کتاب، کتابخوانی و نشر وضعیت مساعدی داریم، ولی در رسیدن به جایگاه شایسته که در شأن ایرانی، با توجه به قدمت فرهنگ کشور باشد، هنوز فاصله زیادی داریم. در سال ۸۵ من مطالعه‌ای شخصی بر تیراژ کتاب‌های موجود کودک و نوجوان انجام دادم و متأسفانه به این نتیجه رسیدم که برای هر کودک و نوجوان

ایرانی در ماه، تنها یک نشریه منتشر می‌شود و وقتی من در اتحادیه نویسندگان عرب، این مطلب را مطرح کردم و از واژه متأسفانه استفاده کردم، با مخالفت نویسندگان عرب مواجه شدم که معتقد بودند ایران در این زمینه وضعیت خیلی از وضع آن‌ها بهتر است. ولی آن‌چه مسلم است این‌که ما شایسته بالاتر از این‌ها هستیم. اگر در این آمار کتاب‌های کمک‌آموزشی را که در بررسی‌ها، جزء کتاب‌های مورد مطالعه منظور نمی‌شوند، در نظر بگیریم، به هر کودک و نوجوان ایرانی در هر ماه، یک نسخه کتاب و مجله کودک و نوجوان می‌رسد. حالا این کودک و نوجوان به‌طور متوسط برای خواندن یک کتاب یا مجله در یک ماه، چه زمانی را اختصاص می‌دهد و آیا با این زمان تخصیص یافته و اندک، می‌توانیم امیدوار باشیم که به خواسته‌ها و پیش‌بینی‌های مان برسیم؟»

پرویز:

اندیشه اولیه

کتاب فصل از

این‌جا آغاز شد

که قدرشناسی ما

نسبت به مؤلفان

و مترجمان،

وقتی تنها محدود

به کتاب سال باشد،

موجب رقابت‌های

تنگ‌تنگ و باعث

حذف بعضی آثار

ارزشمند می‌شود

که مجال معرفی

به جامعه را پیدا

نمی‌کنند.

پس به دنبال

جایگزین و انتخاب

دیگری در کنار

آن بودیم تا دایره

شمول انتخاب‌ها را

گسترده‌تر سازیم

و تعداد بیشتری

از آثار را

انتخاب و

به جامعه

معرفی کنیم

رحماندوست با مقایسه اعتبار ترجمه کتاب‌های خارجی در ایران با سایر کشورها، خاطر نشان کرد: «هنگامی که کتاب نویسنده‌ای ایرانی به زبان دیگری ترجمه می‌شود، در وهله اول حق تالیفی نصیب نویسنده می‌کند، ولی از این هم مهم‌تر، به نویسنده اعتباری جهانی می‌بخشد که قابل مقایسه با روند ترجمه کتاب‌های خارجی در ایران نیست.»

وی برگزیدگان کتاب را در تمام جشنواره‌های داخلی کشور، به عنوان منابع انرژی برای انتقال ارزش‌ها به سراسر جامعه دانست و گفت: «مگر در سال چند کتاب برگزیده در این جامعه منتشر می‌شود و اگر تمامی برگزیدگان کتاب‌های فصل، سال و فرهیختگان را در نظر بگیریم، تعداد اندکی هستند، ولی آن‌چه مسلم است، همین افراد باید در جامعه به تزریق انرژی مثبت علمی، دانش، هنر و خلاقیت بپردازند تا جامعه از حرکت باز نایستد.»

وی وضعیت فعلی مؤلفان را نامساعد و به دور از شایستگی خواند و افزود: «من سؤال می‌کنم که مگر یک مؤلف در طول زندگی خود چند کتاب افتخارآمیز تولید خواهد کرد؟ و چه قدر باید تلاش کند تا به این جایگاه برسد و وقتی به این نقطه رسید ما به او چه خواهیم گفت؟ پاسخ روشن است: تنها به پرداخت حق‌الزحمه اکتفا می‌کنیم، بدون توجه به این‌که او چه انرژی‌ای به جامعه تزریق کرده.»

رحماندوست روند کتابخوانی را در بین کودکان و نوجوانان نگران‌کننده خواند و ادامه داد: «جامعه کودک و نوجوان نیازمند توجه جدی در بخش کتابخوانی است و تلاش ما باید این باشد که از بدو تولد تا ۷ سالگی که بیش از ۷۵ درصد شخصیت کودک شکل می‌گیرد، عادت به مطالعه را در او ایجاد کنیم و از کشورهایی که برای این مهم برنامه‌های ده ساله در نظر گرفته‌اند، الگوبرداری کنیم. کشور ما نیازمند یک برنامه ملی بزرگ در گسترش مطالعه و دستیابی به جایگاهی شایسته است.»

در خاتمه مراسم و بعد از پخش نماهنگ، دکتر محسن پرویز، معاون فرهنگی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، با گرمی داشت یاد سلمان هراتی و قیصر امین‌پور به عنوان شاعرانی تأثیرگذار و شخصیت‌هایی برجسته در شعر امروز، در مورد برگزاری پنجمین دوره این جشنواره گفت: «اندیشه اولیه کتاب فصل از این‌جا آغاز شد که قدرشناسی ما نسبت به مؤلفان و مترجمان، وقتی تنها محدود به کتاب سال باشد، موجب رقابت‌های تنگ‌تنگ و باعث حذف بعضی آثار ارزشمند می‌شود که مجال معرفی به جامعه را پیدا نمی‌کنند. پس به دنبال جایگزین و انتخاب دیگری در کنار آن بودیم تا دایره شمول انتخاب‌ها را گسترده‌تر سازیم و تعداد بیشتری از آثار را انتخاب و به جامعه معرفی کنیم.»

وی در ادامه، نقش رسانه‌ها از جمله رسانه ملی را در انعکاس وقایعی از این دست که در جامعه اتفاق می‌افتد، برجسته خواند و گفت: «ما در تبلیغ و ترویج کتاب مناسب در جامعه، هم‌چنان ناموفق هستیم و یکی از مواردی که هم‌چنان مرا آزار می‌دهد، این است که با وجود این‌که معمولاً این مراسم از طراحی مناسبی برخوردار است و به معرفی برگزیدگان می‌پردازد، اما آن‌چه انعکاس خبری می‌یابد، تنها به حضور سخنران‌ها و تقدیر از برگزیدگان محدود می‌شود. نباید چنین باشد. حتی در برخی رسانه‌ها دیده‌ام از ذکر اسامی کتاب و اشخاص برگزیده خودداری می‌شود. پس ما در بازتاب رسانه‌ای این مراسم ضعیف هستیم. زیرا اساس برگزاری این مراسم، معرفی این کتاب‌ها به جامعه است تا بگوییم که این مؤلف و مترجم به ارائه کار شایسته‌ای پرداخته و مهم‌تر از کاری که ایشان انجام دادند، توجه به مضمون و محتوای اثر است و تکرار اسامی هم در این میان چندان با اهمیت نیست، بلکه تکرار نام کتاب حائز اهمیت است که بیش‌تر اوقات این اتفاق نمی‌افتد.»

دکتر پرویز، با اشاره به مشکلات معیشتی اهل قلم، در مقایسه با معضل مذکور، گفت: «آن‌چه آزاردهنده‌تر از معضلات معیشتی نویسندگان و مترجمان، است این است که آثار خوب آفریده شده از این افراد، مورد استقبال قرار نگیرد و این موضوع نه از این زاویه که جامعه خواستار استقبال نیست، بلکه به علت عدم اطلاع‌رسانی صحیح و به موقع است و در نتیجه، آثار مناسب مهجور می‌مانند. اصلاح‌رسانی ما ناقص است و از آن‌جا که کتاب از دیرباز به عنوان فرهنگ مکتوب قابل انتقال در مقایسه با سایر هنرها و دانش‌ها، هنوز به‌طور کامل احقاق حق نمی‌شود، امید است همه ما با توجه بیش‌تر به کتاب و آثار ارزشمند، به افزایش ترویج فرهنگ کتابخوانی و دسترسی مناسب این آثار کمک کنیم.»

دکتر رضائی، دبیر علمی این دوره کتاب فصل، در گزارش عملکرد این دوره، این‌طور آغاز کرد: «قرآن کریم اهمیت زیادی به کتاب می‌دهد و ریشه «کتاب» در قرآن ۳۳۳ بار در معانی مختلف تکرار شده است. از دیدگاه قرآن کریم، می‌توان چنین استنباط کرد که بهترین کتاب، کتابی است که انسان‌ها را در حوزه‌های مختلف نیازشان هدایت کند که مصداق اصلی آن قرآن

کریم است و بدترین کتاب‌ها هم آن‌هایی هستند که با انگیزه مادی و برای انحراف مردم نگاشته می‌شوند. پس طیف کتاب، از کتاب هدایت تا کتاب ظلال، ادامه می‌یابد و امید است این جشنواره‌ها کمکی برای انتخاب کتاب مناسب باشد.»

وی در بیان تغییرات و بازنگری این دوره به ویژه در فرایند داوری نسبت به دوره‌های قبل، چنین ادامه داد: «بر اساس نظر صاحب‌نظران و اساتید، در این دوره بر معیارهای کیفی تأکید بیش‌تری صورت گرفت و روند امتیازات کتاب فصل، به ارزیابی امتیازهای کتاب سال نزدیک‌تر شد و در نتیجه، شاهد آن هستیم که در پنجمین دوره، کمیت کم‌تری از کتاب‌ها در جرگه برگزیدگان و شایستگان تقدیر معرفی شدند و این هم قطعاً به علت سخت‌گیری و تطابق با استانداردها و معیارهایی با کیفیت بالاتر بوده است. داوری در سه مرحله انجام شد. در مرحله اول گزینش کتاب‌هایی است که واجد حداقل معیارهای کتاب‌های منتخب هستند که امید است در سایر مراحل اجرایی، شاهد افزایش کیفیت این مراسم باشیم.»

دایره داوری

در این دوره، از مجموع آثار منتشره ۲۴۰۲ عنوان مورد ارزیابی قرار گرفت. از این میان ۲۲۲۴ عنوان که امتیاز لازم را برای راهیابی به مرحله دوم کسب نکردند، در مرحله اول حذف و مابقی، یعنی ۱۷۸ عنوان به مرحله دوم راه یافتند که از میان آثار یاد شده، پس از ارزیابی دقیق و علمی هر اثر توسط دو نفر از داوران، در مجموع ۳۵ عنوان کتاب، برگزیده و شایسته تقدیر شناخته شد. از سوی دیگر، نیل به چشم‌انداز برتر چنین حرکتی نیازمند بازنگری و بهینه‌سازی معیارهای داوری و سنجش خواهد بود. این معیارها در صورتی که درست، سنجیده و روشمند انتخاب شوند، علاوه بر این که می‌توانند حتی‌الامکان عادلانه بودن فرآیند داوری و اعطای امتیاز به آثار برتر را تضمین کنند، در درازمدت مسیر تولید آثار وزین علمی را هموار خواهند کرد و دنباله‌روی، تقلید، گرایش به ترجمه صرف و تولید آثار کم ارزش و سطحی را به حاشیه می‌رانند.

داوری و ارزیابی

الف) روش و فرآیند داوری

در پنجمین دوره جایزه کتاب فصل، آیین‌نامه این جایزه از سوی کارشناسان خبره، مورد بازبینی و ارزیابی قرار گرفت که برخی از مواد آن تغییر کرد. بر اساس این آیین‌نامه جدید، داوری کتاب فصل در چند مرحله انجام می‌گیرد:

۱. ابتدا تمام کتاب‌ها از سوی گروه داوران مربوطه مورد ارزیابی قرار می‌گیرند و آثاری که حداقل یک رأی مثبت را احراز کنند، به مرحله دوم داوری راه می‌یابند.
۲. کتاب‌های راه‌یافته به مرحله دوم، از سوی دو داور ارزیابی می‌شوند و نتایج ارزیابی، در فرم‌های ویژه‌ای که بدین منظور طراحی شده است، درج می‌شود. کتاب‌هایی که از ۱۰۰ امتیاز حداقل ۸۰ امتیاز کسب کنند، به مرحله نهایی راه می‌یابند.
۳. در مرحله نهایی، در نشست مشترک داوران اصلی و دبیر علمی، آثار راه‌یافته به این مرحله، مورد بررسی و ملاحظه نهایی قرار می‌گیرند. چنان‌چه امتیاز اثر برتر، بیش از ۹۰ باشد، به عنوان برگزیده و در غیر این صورت، به عنوان شایسته تقدیر معرفی خواهد شد.

ب) معیارهای بهترین کتاب

- بدیع بودن موضوع کتاب
- رعایت استانداردها در ساختار، نگارش، دستور زبان و واژگان
- رعایت استانداردها در ذکر منابع و ماخذ
- بالا بودن عیار علمی محتوای کتاب
- بهره‌مندی از قدرت تحلیل و استنتاج منطقی
- پاکیزگی و آراستگی کتاب از حیث حروف‌چینی، صفحه‌آرایی و چاپ
- رعایت استانداردهای تصحیح و ترجمه در خصوص آثار ترجمه شده و تصحیح شده

ج) داوران کتاب فصل

ارزیابی کتاب‌ها از سوی نزدیک به ۳۰۰ تن از اندیشمندان و صاحب‌نظران حوزه‌های علمی، دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی نظیر دانشگاه‌های تهران، شهید بهشتی، تربیت مدرس، صنعتی شریف، امیرکبیر، علوم پزشکی تهران، تربیت معلم شیراز، امام حسین (ع)، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، دانشگاه آزاد اسلامی و هم‌چنین اعضای هیأت علمی دایره‌المعارف‌ها و مؤسسات پژوهشی از جمله انجمن حکمت و فلسفه دایره‌المعارف بزرگ اسلامی و دانشنامه جهان اسلام و قضات دیوان عالی کشور انجام شده است.

رحماندوست:

مگر در سال

چند کتاب

برگزیده در این

جامعه منتشر

می‌شود و اگر

تمامی برگزیدگان

کتاب‌های فصل،

سال و فرهیختگان

را در نظر بگیریم،

تعداد اندکی هستند،

ولی آن‌چه

مسلم است،

همین افراد باید در

جامعه به تزریق

انرژی مثبت علمی،

دانش، هنر و

خلاقیت بپردازند

تا جامعه از حرکت

باز نایستد

جدول آماری کتاب‌های بررسی شده در گروه کودک و نوجوان، به شرح ذیل است:

گروه کودک و نوجوان				
تعداد کل کتاب	تصحیح	ترجمه	تألیف	
۵۴	-	-	۵۴	دین
۸۰	-	-	۸۰	شعر
۱۳۰	-	۴۳	۸۷	ادبیات داستانی
۶۴	-	۳۰	۳۴	علوم انسانی و هنر
۶۶	-	۴۶	۲۰	علوم و فنون
۳۹۴	-	۱۱۹	۲۷۵	جمع کل

در پایان مراسم، اهدای جوایز با حضور دکتر محسن پرویز و جمعی از اساتید و نخبگان برگزار شد که نمایه اجمالی کتاب‌های برگزیده گروه کودک و نوجوان به شرح ذیل می‌باشد:

الف) داستان خارجی

(گروه کودک)

• خرسی به نام پدینگتن، نوشته: مایکل باند، ترجمه کاتارینا ورزی، تهران، قدیانی، کتاب‌های بنفشه ۱۳۸۷، ۱۵۲ ص (گروه نوجوان)

دو اثر ذیل در این گروه به صورت مشترک برگزیده شدند:

• گل‌هایی برای الجرنون، نوشته دنیل کیز، ترجمه زهره جواهری، تهران، امیرکبیر، کتاب‌های شکوفه ۱۳۸۷، ۶۸ ص
• راه دور و دراز خانه، نوشته اووه تیم، ترجمه الهام مقدس، تهران، ایران بان ۱۳۸۷، ۱۰۰ ص

ب) دین

تألیف

• داستان یک مرد، قصه حضور حبیب بن مظاهر در کربلا، نوشته مجید ملامحمدی، مشهد شرکت به‌نشر ۱۳۸۷، ۱۳۳ ص

ج) کلیات

تألیف

• فرهنگ‌نامه نام‌آوران، تألیف گروه مؤلفان، سرویراستار جعفر ربانی، تهران، نشر طلایی ۱۳۸۷، ۴۰۰ ص

د) علوم و فنون

ترجمه

• مجموعه چرا حیوانات...، تألیف الیزابت مایلز، ترجمه مجید عمیق، تهران، مهاجر ۱۳۸۷، ۳۲۰ ص
• هم‌چنین، نمایه اجمالی کتاب‌های شایسته تقدیر گروه کودک و نوجوان نیز به شرح ذیل است:

الف) داستان ایرانی

• داستان طبقه هفتم غربی، نوشته جمشید خانیان، تهران، افق ۱۳۸۷، ۸۶ ص

ب) شعر فارسی

(گروه کودک)

• مجموعه شعر ارنگ بگو چه رنگ، سروده افسانه شعبان‌نژاد، تهران، کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان، ۴۸، ۱۳۸۷ ص

(گروه نوجوان)

• مجموعه شعر کودکی از جنس نارنجک، سروده محمد گودرزی‌دهریزی، تهران، روزگار ۱۳۸۷، ۳۲ ص

ج) علوم و فنون

ترجمه

• مجموعه مفاهیم پایه در علوم تجربی، تألیف جکی بال و دیگران، ترجمه شاهده سعیدی، حسن سالاری، حسین دانش‌فر، فروغ فرجود و شهلا مهدوی، تهران، فاطمی، ۱۳۸۷

